

УДК 339.543.4

ТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У КОНТЕКСТІ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ У СОТ

МЕЛЬНИК Т., к. е. н., доцент кафедри міжнародної економіки КНТЕУ

За умов глобалізації світового господарства та розширення впливу міждержавних інституцій регулювання торгівлі, зовнішньоекономічна політика більшості держав будується із врахуванням вимог і механізмів Світової організації торгівлі. Одним із найвагоміших інструментів цієї політики є митний тариф, який має повсюдне застосування, охоплюючи, за окремими оцінками, близько 2/3 зовнішньоторговельного обороту розвинених країн [1], збільшуючи ціну імпортного та/або експортного товару, а також впливає на обсяг і структуру зовнішньої торгівлі.

Проблемам тарифного регулювання в рамках вступу до СОТ присвячено багато робіт вітчизняних і зарубіжних авторів, зокрема С. Осики, В. Пятницького [2], В. Сіденка [3], О. Гребельника [4], Дж. Стігліца [5], Д. Тарра [6] та ін. Однак не достатньо досліджені сучасні зміни у цій сфері стосовно рівня лібералізації торгівлі та засобів захисту внутрішнього ринку.

Сучасні митні тарифи містять тисячі найменувань товарів. Загальна кількість товарних позицій у митних тарифах розвинених країн досягає 6–7 тис. [7]. Крім того, кожна товарна позиція охоплює диференційовані підпозиції внаслідок тенденції до збільшення числа товарів, які обкладаються митом. Кожному із цих товарів у митному тарифі відповідає визначена ставка мита і наводиться метод його розрахунку.

Тариф як інструмент регулювання впливає перш за все на витрати виробництва і торговельний прибуток, завдяки чому забезпечується можливість прямого та опосередкованого втручання держави у сферу підприємництва, приватних економічних інтересів з метою корегування напрямів зовнішньоторговельної діяльності суб'єктів господарювання. До інструментів тарифного регулювання слід віднести ставки

мита, митну товарну номенклатуру, порядок визначення країни походження та встановлення митної вартості, систему пільг і преференції з митного оподаткування відповідно до митного режиму.

За умов ринкової економіки та лібералізації зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) ввізне мито стало одним із найважливіших економічних регуляторів цієї діяльності. За його допомогою держава може вирішувати такі завдання:

- сприяти ввезенню товарів чи обмежувати їх імпорт;
- обмежувати вивезення окремих товарів з огляду на їх необхідність для потреб внутрішнього виробництва;
- вирівнювати економічні умови для аналогічних товарів вітчизняних товаровиробників та їх зарубіжних конкурентів;
- здійснювати відповідну економічну, науково-технічну, фінансову, екологічну політику у сфері ЗЕД;
- спрямовувати діяльність суб'єктів ЗЕД у русло загальнодержавних, національних інтересів.

В Україні правовою основою тарифного регулювання є Закон України "Про Єдиний митний тариф" від 1 березня 1992 р. із подальшими змінами та доповненнями, Митний кодекс України, а також постанови Кабінету Міністрів України стосовно митно-тарифного регулювання та нормативні акти Державної митної служби України (ДМСУ).

В Україні експортне мито упродовж 1993–1996 рр. застосовувалось головним чином із фіскальною метою, про що свідчить широка номенклатура товарів, із вартості яких стягувалось мито, та відносно високі його ставки. У подальшому експортне мито використовувалось як важіль оперативного регулювання зовнішньоторговельної діяльності, передусім для обмеження вивозу важливої для економіки сировини. Цей захід був пов'язаний з необхідністю підвищення рівня завантаженості потужностей підприємств переробної промисловості. Вивізне мито і нині використовується стосовно експортних операцій з металобрухтом, живою худобою, шкіряною сировиною, а також насінням окремих олійних культур. Однак за зобов'язаннями, прийнятими Україною при вступі до СОТ, ставки експортного мита знижуються: на брухт чорних металів – з 30 євро за тонну до 10 (кінцева ставка мита); брухт легованих чорних металів та напівфабрикатів з їх використанням – з 30 до 15 євро за тонну; живу велику рогату худобу – з 50 % (55, 75 залежно від виду та маси худоби) до 10 %; шкірсировину – з 27–30 % до 20 %; насіння олійних культур – з 17 % до 10 %.

Структура ввізного митного тарифу за видами застосування ставок характеризується переважанням частки адвалорних ставок, яка впродовж 2001–2005 рр. становила 79.7 %, а на час вступу до СОТ (16 травня 2008 р.) зросла до 98.5 %. За цей період частка специфічних ставок зменшилася з 16.3 до 1.5 %, а комбінованих – з 4 до 0 %.

До чинного впродовж 2005–2007 рр. митного тарифу України входило понад 10.9 тис. тарифних ставок, із них лише 16.4 % – у нульовому діапазоні, 6.4 % – вище 15 %, тобто на рівні міжнародних тарифних піків.

Подальші кроки тарифної політики, відповідно до вимог СОТ, стосувались збільшення в 2.2 раза кількості ставок у нульовому діапазоні й кардинального зменшення пікових ставок (з 698 до 314 ставок, або у 2.2 раза) та специфічних ставок (з 1782 до 163, або у 10.9 раза), а також усунення комбінованих ставок (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість та структура тарифів України за діапазоном ставок *

Період	Діапазон ставок					Специфічна ставка	Комбінована ставка	Усього
	0	0.01–5.0	5.1–10.0	10.1–15.0	15.1–20 і вище			
З 04.05.2001 р. по 30.11.2005 р.**	1796 16.39	3841 35.05	1713 15.63	690 6.3	698 6.37	1782 16.26	438 4.0	10958 100
З 01.12.2005 р. по 30.12.2007 р.	3501 31.11	3426 30.44	2155 19.15	883 7.85	422 3.75	671 5.96	196 1.74	11254 100
З 01.01.2008 р. по 15.05.2008 р.	3369 30.51	3402 30.81	2141 19.39	865 7.83	414 3.75	656 5.94	196 1.77	11043 100
З 16.05.2008 р. по 15.01.2009 р.	4010 36.31	3304 29.91	2509 22.72	745 6.75	314 2.85	163 1.48	–	11045 100
З 16.01.2009 р.	4028 36.43	3308 29.91	2475 22.38	762 6.89	322 2.79	163 1.59	–	11058 100

Примітка. * Складено за даними ДМСУ.

** У кожному періоді першою цифрою позначена кількість, другою – відсоток.

Аналіз прийнятих Україною зобов'язань, взятих при вступі до СОТ, свідчить про зменшення ступеня тарифного захисту вітчизняних виробників від конкуренції з імпортом. Зміни у рівнях імпорتنних тарифів до і після вступу України до СОТ та збільшення ступеня лібералізації торгівлі представлені в табл. 2.

Оскільки середньоарифметичні ставки відображають рівень тарифного захисту без урахування їх впливу на товарну структуру імпорту, а середньозважені ставки формуються залежно від зміни його структури, то їх порівняння дозволяє оцінити зміни вагомості тарифного захисту. Порівняння динаміки середньозважених ставок із динамікою середньоарифметичних за період між останніми змінами Мит-

ного тарифу на 1 вересня 2005 р. і часом вступу до СОТ свідчить про лібералізацію вітчизняної торгівлі в цілому на 25 % у тому числі торгівлі продукцією сільського господарства на 31 %, промисловими товарами – на 29 %.

Таблиця 2

Ставки митного тарифу чинні та зв'язані, %*

Товари	Середньоарифметичні			Середньозважені			Коефіцієнт збільшення лібералізації торгівлі (Кл)**
	станом на 01.09. 2005 р.	зв'язані на час вступу до СОТ	індекс динаміки (Ісас)	станом на 01.09. 2005 р.	зв'язані на час вступу до СОТ	індекс динаміки (Ісвс)	
За всією номенклатурою	6.51	6.28	0.964	7.02	5.09	0.725	0.248
Сільськогосподарські	13.84	11.16	0.806	18.19	10.07	0.553	0.314
Промислові	4.40	4.85	1.102	6.11	4.77	0.780	0.292

Примітки: * Складено за даними Кабінету Міністрів України. Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань на тему: "Стан підготовки вступу України до СОТ, проблеми та перспективи". [01.11.2006]. — С. 25.

** Коефіцієнт збільшення лібералізації торгівлі розраховано за формулою: $Кл = 1 - Ісвс/Ісас$.

Слід зазначити, що особливо низьким є рівень захисту сільськогосподарських товарів в Україні, де ввізна тарифна ставка зв'язана на рівні 11.2 %, що у 1.5–2 рази нижче порівняно з іншими країнами-експортерами цих товарів. За даними СОТ, Аргентина зв'язала ставку на рівні 32.6 %, Бразилія – 35.5 %, Болгарія – 42.4 %, Китай – 15.8 %, ЄС – 15.1 %, Канада – 14.5 %. Навіть партнери з СНД – Грузія, Молдова, Киргизстан – мають зв'язану ставку вищу, ніж Україна [8].

Зниження тарифного захисту сільськогосподарських товарів відбудеться не тільки за рахунок збільшення тарифних ліній з нульовими ставками (їх частина становила 9.6 % на момент вступу до СОТ і 10 % – у складі зв'язаних ставок), а завдяки зменшенню більше ніж у два рази, частки ставок із тарифними піками (відповідно з 44.3 до 21.4 %) *. Адаптації економіки до нових тарифів на сільськогосподарські товари при вступі до СОТ слугуватимуть перехідні періоди, передбачені для 91 тарифної лінії, зокрема для окремих видів м'яса, продуктів переробки овочів і фруктів, алкогольних напоїв.

* Митний тариф України станом на 1 січня 2008 року. Розклад тарифних зобов'язань України перед СОТ.

Складнощі з реалізацією цукру з буряка на зовнішньому ринку та конкуренція з тростинним цукром зумовлюють необхідність більш високого тарифного захисту внутрішнього ринку від імпорту цього продукту. На час вступу до СОТ ввізне мито становило 50 %, але не менш ніж 0.3 євро за 1 кг. Крім того, Україна матиме право застосування тарифної квоти на цукор-сирець тростинний, обсяг якої визначатиметься на кожний рік. У межах цієї квоти імпортний тариф становитиме 2 %, поза межами – 50 %. Однак ці захисні засоби не вплинуть на зменшення конкуренції на ринку цукру, яка може активізувати реструктуризацію цієї галузі.

У промисловості чинні середньоарифметичні тарифи дещо нижчі за зв'язані, що забезпечує можливість деякого маневру в реалізації митно-тарифної політики. Щодо імпорту тарифні ставки відображують досить високий рівень лібералізації торгівлі в цілому, а стосовно деяких галузей – навіть надто високий. Наприклад, ввізні мита на пасажирські автомобілі знизились з 25 % до 10 %, що суттєво впливатиме на частку в імпорті цих товарів.

З метою збільшення обсягів інвестиційного імпорту та розвитку промислової кооперації Україна приєдналась до 16 секторальних угод, більшість з яких передбачають нульову ставку тарифу в кінцевому періоді (на сталь, іграшки, деревину, кольорові метали, фармацевтичні препарати, папір, сільськогосподарську техніку, меблі, товари, пов'язані з інформаційними технологіями, наукове обладнання, будівельну техніку, медичне обладнання). На продукцію хімічної промисловості встановлюється ставка в межах 5.5–6.5 %, текстиль і одяг – від 0 до 17.5 %. Державна підтримка автомобіле-, літако-, суднобудування полягає у звільненні від ввізного мита на матеріали і комплектуючі та застосуванні нульової ставки оподаткування податком на додану вартість.

Аналіз правил і механізмів СОТ та умов вступу України до цієї організації з регулювання торгівлі, дозволяє стверджувати, що членство в ній забезпечує вільний доступ до продажу українських товарів на світовому ринку та надає засади для захисту власних ринків від виробників і постачальників з інших країн. Згідно з правилами СОТ, Україна отримала можливість застосовувати захисні засоби в разі критичного стану платіжного балансу, формування якого пов'язане зі світовою фінансово-економічною кризою, скороченням промислового виробництва та експорту в країні, зменшенням резервів Національного банку. Ці засоби полягають у введенні тимчасових обмежень імпорту з метою вирівнювання платіжного балансу відповідно до статей XII та XVIII ГАТТ–1994. Користуючись цим правом, Україна запроваджує надбавку до діючих ставок ввізного мита у розмірі 13 % митної вартості товарів, що ввозяться на митну територію України в режимі імпорту [9], крім товарів критичного імпорту. Надбавка запроваджується тимчасово строком до шести місяців. Якщо ж стан платіжного

балансу не поліпшиться, то це стане підставою для продовження застосування надбавки, але на строк не більше шести місяців. У цьому законі зазначається, що доходи, отримані внаслідок запровадження тимчасової надбавки, зараховуються до складу доходів Стабілізаційного фонду, створеного для подолання негативних наслідків фінансової кризи.

Україна як член СОТ може користуватися такими заходами щодо захисту та підтримки національного виробника:

- підвищення імпортного мита і застосування кількісних обмежень імпорту відповідно до Угоди про захисні заходи Уругвайського раунду і ст. XIX ГАТТ–1194;
- обмеження імпорту сільськогосподарської продукції відповідно до ст. 5 Угоди про сільське господарство та Угоди про застосування санітарних і фітосанітарних заходів;
- Угода про субсидії та компенсаційні заходи, а також ст. VI ГАТТ і Угода про застосування антидемпінгових і компенсаційних заходів як ефективний інструмент боротьби з заниженням цін на імпортовані товари.

Важливим наслідком вступу України до СОТ може бути поліпшення її іміджу для потенційних інвесторів, оскільки членство у торговельному клубі з уніфікованими правилами "поведінки" свідчить про передбачуваність і стабільність взаємовідносин, що має важливе значення для інвесторів. Це стосується перш за все транснаціональних корпорацій, які мають потребу в розміщенні ринків збуту, можливості перенесення в інші країни своїх виробництв. Крім того, членство у СОТ є обов'язковою умовою для початку переговорів між ЄС і Україною щодо створення зони вільної торгівлі, що дуже важливо для України, оскільки частка ЄС у її зовнішньоторговельному обороті становить понад 35 %.

Членство у СОТ надає Україні можливість користуватися загальними правилами доступу на світові ринку, захисту внутрішнього ринку механізмами вирішення суперечок, надання допомоги вразливим секторам тощо. Однак значно більшою загрозою порівняно з іноземною конкуренцією є невирішені внутрішні проблеми національної економіки, зокрема низька конкурентоспроможність вітчизняних товарів, слабодиверсифікована структура експорту, вплив інтелектуального капіталу за кордон, недорозвиненість базових ринкових інститутів.

Ефективна торговельна політика, в тому числі тарифна, є одним із чинників інтеграції країни у міжнародний економічний простір. Поєднання тарифної політики з політикою обмінного курсу національної валюти утворює механізм, за допомогою якого міжнародна торгівля може впливати на розподіл ресурсів у економіці країни, структурне реформування промислового й аграрного секторів, доступ до нових

технологій, підвищення стимулів для експорту. Однак у дійсності зазначені позитивні моменти впливу політики деформуються через прагнення до отримання ренти, корупцію, контрабанду та інші негативні явища, від яких потерпає багато країн з транзитивною економікою, традиційним нехтуванням вимогами законодавства, слабкістю політичної влади. В Україні порівняно з країнами ЄС надмірно складна структура тарифної сітки. Це створює умови для лобіювання з боку зацікавлених осіб з метою захисту від конкуренції з імпортом. Оскільки захисту від конкуренції потребує дуже багато видів вітчизняних товарів та суб'єктів господарювання, що їх продукують, то й виникають підстави для формування високого рівня корупції, про що свідчить рейтинг України за показником вартості корупції для бізнесу – 110 місце із 116 країн [10, с. 31]. Отже, доцільно було б переглянути структуру тарифної сітки з метою її спрощення та уніфікації.

На основі викладеного можна зробити певні висновки. Впродовж тривалого процесу переговорів щодо вступу України до СОТ відбувалось поступове зменшення тарифного захисту національних виробників від ввезення іноземних товарів. На час вступу кількість тарифів з нульовою ставкою збільшилась у 2.2 раза і становить 36 %, з тарифними піками – зменшилась у 2.2 раза до 2.85 %. Частка специфічних ставок зменшилась з 16.3 до 1.5 %, комбіновані ставки не застосовуються. Ці зміни свідчать, що структуру Митного тарифу гармонізовано з вимогами СОТ. Зміна тарифної політики після вступу до СОТ спричинила збільшення лібералізації торгівлі в цілому, особливо – сільськогосподарськими та продовольчими товарами. Для адаптації до нових умов відкритості економіки передбачено низку захисних заходів (перехідні періоди для певних тарифних ліній, імпорتنі квоти тощо). З метою поліпшення стану платіжного балансу за умов фінансової кризи запроваджено 13 % надбавку до діючих ставок ввізного мита на імпортні товари (крім критичного імпорту).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поумер М. О степени открытости экономики / М. Поумер // Проблемы прогнозирования. 2001. — Вып. 4. — С. 44–46.
2. Осика С. Світова організація торгівлі / С. Осика, В. Пятницький. — 3-є вид, перероб. та допов. — К. : К.І.С., 2005. — 514 с.
3. Сиденко В. Р. Глобализация – европейская интеграция – экономическое развитие: украинская модель : в 2 т. / В. Р. Сиденко. — К. : Феникс, 2008. — Т. 1 : Глобализация и экономическое развитие. — 376 с.
4. Гребельник О. Митно-тарифна політика за умов трансформації економічної системи : монографія / О. Гребельник. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. — 488 с.
5. Стиглиц Дж. Ю. Справедливая торговля для всех. Как торговля может содействовать развитию / Дж. Ю. Стиглиц ; пер. с англ. — М. : Весь мир, 2007. — 280 с.

6. *Торговая политика и значение вступления в ВТО для развития России и стран СНГ* : руководство / под. ред. Дэвида Г. Тарра. — М. Весь мир, 2006. — 598 с.
7. *Артемюв Н. М.* Финансово-правовое регулирование внешнеторговой деятельности / Н. М. Артемюв. — М., 1999. — С. 21–22.
8. *World Tariff Profile 2008*. — Way of access : <http://www.wto.org>.
9. *Про внесення змін до деяких законів України з метою поліпшення стану платіжного балансу України у зв'язку з світовою фінансовою кризою* : Закон України № 923-VI від 4 лют. 2009 р. — Офіційне інтернет-представництво Президента України. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>.
10. *Конкурентоспроможність економіки України* / за ред. У. В. Крюкової. — К. : Основа, 2007.

удк 336.5:338.246

ДЕРЖАВНІ ВИДАТКИ В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

НЕБРАТ В., к. е. н., провідний науковий співробітник Інституту економіки та прогнозування НАН України (м. Київ)

Глобалізаційні виклики стали одним із найпотужніших чинників трансформації економічних систем на межі ХХ–ХХІ ст. Значною мірою саме всеохоплююча глобалізація визначає пріоритети національного економічного розвитку та задає напрями державного регулювання економіки. За таких умов зростає роль державних фінансів як важливого інструменту економічної політики, отже набуває актуальності питання наукового аналізу структури та динаміки державних видатків, механізму ефективної взаємодії суспільного та приватного секторів економіки у контексті їх фінансового забезпечення.

Теоретико-методологічні основи дослідження фінансової системи ринкової економіки та місця в ній державних видатків розробили Ш. Бланкарт [1], Дж. Б'юкенен [2], Дж. Стігліц [3] та інші видатні представники західної фінансової думки. У працях вітчизняних учених В. Андрущенко [4], В. Гейця [5], А. Гриценка [6], А. Даниленка [7], І. Луніної [8] та інших розглядались проблеми ефективності системи державних фінансів, напрями реформування вітчизняної фінансової системи, особливості бюджетної політики в перехідній економіці тощо. Питанням впливу видатків бюджету на розвиток людського капі-